

کتاب کودک ایران در جهان

O فریده خلعت‌بری

کتاب کودک و نوجوان از جمله بخش‌های فرهنگی - هنری است که اگر به آن پرداخته شود، هم افتخارآفرین است و هم درآمدزا. از آن مهم‌تر این که با تکیه بر میراث فرهنگی - هنری کم‌نظیر ایرانی، تا مرزهای جهانی شدن نیز پیش رفته است و تنها نیاز به کمی حمایت و هدایت دارد، تا بتواند جایگاه شایسته و بایسته‌ی خود را در جهان به دست آورد. برای تولید یک کتاب کودک، همکاری نویسنده، تصویرگر و ناشر لازم است و این هر سه پدیدآورنده‌اند و سهم مساوی دارند. هیچ‌کدام بدون کمک و یاری دو عنصر دیگر نمی‌توانند موفق شوند.

نویسنده باید با تکیه بر توان علمی و ادبی خود اثری تازه بیافریند، اثری که نه مشابهی داشته باشد و نه الگویی. بسیاراند کسانی که مدعی خلق آثار تازه‌اند، ولی آنچه می‌نویسند، تنها تغییر شکل یافته‌ی آثار منتشر شده‌ی خود یا دیگران است. این سخن به معنی نفی استفاده از مأخذ و منابع ارزشمند نیست. با ذکر نام و مشخصات اثر یا آثار مورد بهره‌برداری قرار گرفته، برگرفتن عملی مقبول است، اما زمانی ارزش عرضه کردن و ارایه دادن به دیگران را دارد که خلاقیت نویسنده را به نمایش بگذارد و تازگی‌های انکارناپذیری به الگوهای برداشته شده افزوده شده باشد. در میان نویسندگان

ایرانی، کم نیستند کسانی که آثارشان در این تعریف می‌گنجد و به سهولت می‌تواند مورد پذیرش جهانی قرار گیرد. تصویرگری عنصر مهم دیگر کتابهای کودک و نوجوان است که همچنان نیاز به نوآوری، خلاقیت، خیال‌انگیزی و... دارد. سالهاست که هنرمندان دانش‌آموخته و تجربه‌اندوخته‌ی ایرانی در عرصه‌ی تصویرگری هنرنمایی می‌کنند و هر از چند گاه که آثارشان به خارج از کشور راه می‌یابد، افتخارآفرین می‌شوند و صفحه‌های کاتالوگهای خارجی را با زیبایی آثارشان جلوه و جذابیت می‌بخشند. اگرچه در میان تصویرگران هم کسانی یافت می‌شوند که کارهای دیگران را با اندک تغییر به نام خود ارایه می‌دهند، اما شمارشان در برابر خالقان آثار مانا بسیار اندک است.

ناشر، حلقه‌ی پیوند دهنده‌ی نویسنده و تصویرگر است و با هوشیاری و زیرکی خود می‌تواند اثری به جای ماندنی را به وجود آورد. انتخاب تصویرگر مناسب برای داستان، حروفچینی و صفحه‌آرایی متناسب با متن و تصاویر، انتخاب لیتوگرافی، چاپخانه و صحافی خوب، به کار بردن کاغذ، مقوا و حتی مرکب مناسب برای چاپ و به زبان ساده‌تر، تولید اثری ارزنده از امکاناتی که در اختیارش قرار دارد، ارزش راستین ناشر آگاه را در حلقه‌ی تولید

مشخص می‌کند.

در این میان، آن چه به راستی موفقیت را تضمین می‌کند، انگیزه‌ای است که باید تحرک لازم را به وجود آورد و آفرینشها را موجب شود. انگیزه‌ای که تبعیضها، سوگیریها، سوءاستفاده‌ها و غرض‌ورزیهای حاکم بر صنعت دانش کشور تیشه به ریشه‌اش می‌زند و به تبع آن از شمار آثار عرضه شدنی ایرانی می‌کاهد. سیاستهای حمایتی و هدایتی، اگر به درستی تدوین و اجرا شود، می‌تواند موانع را درهم شکند و فردای اعتلا را در پیش روی قرار دهد.

بازسازی فرهنگی باید وضعیت موجود هر سه عنصر پدیدآورنده را مد نظر قرار دهد و فردای مطلوب هر یک و همه با هم را جامه‌ی تحقق ببوشاند. پدیدآورندگان یک اثر، پس از انتشار کتاب، همگی در همان عنوان منتشر شده تجلی می‌یابند و از آن پس سرنوشت کتاب چاپ شده است که به عناصر به وجود آورنده‌اش امکان تداوم حیات می‌بخشد. بنابراین، آن چه باید انجام داده شود را می‌توان در هر چهار بخش مورد بررسی قرار داد.

حمایت از پدیدآورندگان

در میان پدیدآورندگان ایرانی، افراد حرفه‌ای که تمام هم و غم خود را مصروف تولید آثار برتر می‌کنند، بسیار اندک‌اند، زیرا:

○ پرداختن به فرهنگ مکتوب راستین، حرفه‌ای درآمدزا نیست. همه باید برای پاسخ‌گویی به نیازهای اولیه‌ی خود کار و شغل یا مشاغل دیگری اختیار کنند تا با درآمد حاصل از آن فعالیتها، از حداقل معیشت برخوردار شوند.

○ پدیدآورندگان نه از تأمین اجتماعی برخوردارند، نه دوران بازنشستگی برای آنها به رسمیت شناخته می‌شود و نه بازماندگانشان می‌توانند به برخورداری از رفاه نسبی امیدوار باشند.

○ امکان پژوهش و تحقیق و در نتیجه‌ی آن خودسازی و اعتلا برای پدیدآورندگان وجود ندارد، زیرا که اینها همه هزینه‌برند و پدیدآورندگان تهی دست.

○ جهانی شدن نیاز به جهان‌شناسی دارد، ولی پدیدآورندگان نمی‌توانند هزینه‌های ارزی بس سنگین سفر به نمایشگاههای جهانی را بپردازند و در جریان رویدادها قرار بگیرند. به همین سبب، از غافله همواره عقب می‌مانند.

○ سیاستهای حمایتی به گونه‌ای تعریف شده‌اند که به جای حمایت و پشتیبانی از پدیدآورندگان، فعالان بخشهای جنبی فاقد ارزش جهانی را همواره مورد تشویق قرار می‌دهند.

اگر روزی نویسندگان، تصویرگران و ناشران آثار آفریده شده مورد حمایت قرار گیرند و نیازهای اولیه‌ی برشمرده شده‌ی پنج‌گانه‌ی آنها برطرف گردد، بدون شک جهان در تسخیر کتابهای کودک و نوجوان ایرانی درخواهد آمد.

حمایت از نویسندگان

نویسندگان به معنی اعم واژه که شاعران، نمایشنامه‌نویسان، بازآفرینان و... را شامل می‌شود، علاوه بر برخوردار شدن از حمایتهای پنج‌گانه‌ی همگانی، نیاز به پشتیبانیهای دیگری هم دارند. از آن جمله می‌توان به مواردی اشاره کرد:

۱- پیوستن به پیمان جهانی حق نشر می‌تواند از چندین نظر راه ترقی نویسندگان ایرانی را هموار سازد:

○ از شمار آثار ترجمه شده‌ی تکراری کاسته خواهد شد، در نتیجه امکانات بیشتری در اختیار آثار نوشته شده قرار خواهد گرفت.

○ راه ورود آثار ایرانی به بازارهای جهانی هموار خواهد گردید.

○ امکان برداشتهای غیرقانونی از آثار ایرانی و ترجمه و عرضه‌ی بدون مجوز آنها از

میان خواهد رفت.

۲- تدوین قوانین جدید و تکمیل قوانین موجود به گونه‌ای که پس از درگذشت نویسنده، بازماندگان همواره بتوانند از درآمد ناشی از تجدید چاپ آثار عزیز از دست رفته‌ی خود امرار معاش کنند و هرگز در زمان حیاتشان شاهد به یغما رفتن سرمایه‌های معنوی در اختیارشان نشوند.

۳- آشناسازی مخاطبان بالقوه با آثار نویسندگان در سراسر کشور از طریق برگزاری نشست‌ها، مجالس نقد و گفت‌وگو، نمایشگاه آثار و... که ارتباط لازم برای دریافت بازتاب و نظر خوانندگان را فراهم آورد.

حمایت از تصویرگران

تصویرگران نیز از جمله‌ی پدیدآورندگانی هستند که باید علاوه بر برخوردار شدن از حمایت‌های همگانی پنج‌گانه، در موارد دیگری نیز مورد پشتیبانی قرار گیرند. از جمله:

۱- برگزاری نمایشگاه‌های تصویرگری جهانی به تناوب ثابت با دآوری داوران بی‌غرض و خیره تا بتوان ارزش آثار منتشر شده‌ی کشور را به درستی محک زد.

۲- برگزاری نمایشگاه‌های تصویرگری در دیگر کشورهایی که نمایشگاه برگزار می‌کنند، به طور همزمان برای هموار کردن ورود آثار ایرانی به کاتالوگ‌های جهانی.

حمایت از ناشران

مهم‌ترین بخش پدیدآورندگان که در حال حاضر از کوچک‌ترین حمایتی برخوردار نیستند و بیش از دو عنصر دیگر مورد تهاجم قرار دارند، ناشران پدیدآورنده‌ی آثار ارزشمند ایرانی‌اند که باید علاوه بر پنج حمایت همگانی، از حمایت‌های زیر برخوردار شوند:

۱- پیوستن به پیمان جهانی حق نشر برای آن‌که:

○ شمار آثار چندین بار ترجمه شده‌ی منتشر شده به وسیله‌ی ناشران مختلف کاهش یابد.

○ ناشران بتوانند حق نشر آثار با ارزش منتشر شده‌ی خود را بدون برخورد کردن با موانع قانونی، با دیگران مبادله کنند یا به فروش برسانند.

۲- دریافت کمکه‌های حمایتی برای ترجمه‌ی آثار با ارزشی که منتشر کرده‌اند، به یکی از زبانهای پرتعداد.

۳- فراهم آمدن امکان حضور این گروه از

ناشران در تمامی نمایشگاه‌های جهانی کتاب که به مبادله‌ی حق نشر اختصاص دارند.

۴- حضور یافتن در تمامی نمایشگاه‌های تصویرگری جهانی برای ارایه‌ی تصاویر کتابهای تصویرگری شده‌ای که منتشر کرده‌اند.

حمایت از کتاب

کتاب هرگز به عنوان یک اثر به جای ماندنی دارای هویت ایرانی مورد حمایت قرار نگرفته است. تغییر دیدگاه سیاست‌گذاران فرهنگی و تدوین برنامه‌های حمایتی به گونه‌ای که دست کم مواردی را که نام برده می‌شود دربر گیرد، از اهم اقدامات مؤثر در جهانی شدن کتاب کودک و نوجوان ایرانی به شمار می‌آید:

۱- شناسایی مراکزی که در جهان به کتاب، نویسنده، تصویرگر یا ناشر جایزه می‌دهند، خارج کردن معرفی نامزدهای ایران از اختیار سازمانها یا گروههای خاص، فراهم آوردن امکان حضور مساوی برای کلیه‌ی داوطلبان و پرداخت هزینه‌ی حضور کتابهای واجد امتیازهای کافی در آن مسابقات.

۲- متمرکز کردن خریدهای دولتی به خرید کتابهای ایرانی ارزشمند چه به عنوان حمایت از کتاب، چه برای تجهیز کتابخانه، چه با هدف هدیه‌دادن یا هر نام دیگری که بر آن گذاشته شود، تا افزایش شمارگان این گونه آثار، سرمایه‌گذاری بیشتر در تولید آنها را برای ناشرانی که به این بخش از تولید توجه ویژه دارند، موجه گرداند.

۳- برگزاری بازارهای نمایش این گونه آثار در کشور و دعوت از خریداران بالقوه‌ی حق نشر در جهان برای بازدید از این گونه نمایشگاهها و خرید حق نشر آنها.

۴- تخصیص کلیه‌ی فروشگاهها و کتابفروشی‌هایی که با سرمایه‌ی دولتی، یعنی سرمایه‌ی ملت، به وجود آمده‌اند و هم‌اکنون در اختیار اشخاص دولتی قرار دارند که برخلاف تمامی سیاستهای شناخته شده‌ی دولت به تجارت بری از فرهنگ کتاب اشتغال می‌ورزند، به محل عرضه و فروش آثار باارزش ایرانی.

۵- منحصر کردن کلیه‌ی جوایز ملی به این گونه آثار.

حمایت از تولید آثار باارزش ایرانی که بتوانند در آینده‌ای نه چندان دور بازارهای جهانی را تسخیر کنند و نه تنها شهرت و اعتبار برای کشور که درآمد ارزی فراوان نیز به ارمغان آورند، مستلزم متحول کردن بخش تولید و

توزیع اشخاص دولتی است. هم‌اکنون، اشخاص دولتی بسیار با عناوهای گوناگون، به تولید و توزیع کتاب کودک و نوجوان روی آورده‌اند و با تلف کردن امکانات دولتی، امکان رقابت سالم را از ناشران خصوصی ستانده‌اند. در جبران ستمی که ناروا به نشر کشور دارد آمده است، گامهایی باید هر چه سریع‌تر برداشته شود، از جمله:

۱- اجرای سیاست خصوصی‌سازی بخش فرهنگ در راستای سیاست خصوصی‌سازی در کشور و خارج کردن بخش تولید و توزیع کتاب از کف تحت‌الحمایگان دولتی.

۲- منحصر کردن فعالیت‌های اشخاص دولتی به امور زیربنایی و توسعه‌ای.

۳- تحت نظارت کامل درآمدن اشخاص دولتی تا دیگر نتوانند بر حیات و ادامه‌ی فعالیت بخش خصوصی از طریق برهم زدن نظم بازارهای عرضه و فروش تأثیر بگذارند و کتابهای باارزش ایرانی را از معرض دید و قضاوت مردم دور نگاه دارند.

۴- هدایت خریدهای دولتی به سوی آثار پرارزش ایرانی و کتابهای زیربنایی و حذف کامل ترجمه‌های تکراری و فاقد محتوای فرهنگی از صورت خریدهای دولتی.

۵- نظارت کامل بر شیوه‌ی تکمیلی کتابخانه‌های عمومی که هر روز بیش از روز پیش از آثار کم محتوای کارتونی انباشته می‌شوند.

۶- تخصیص بخشی از بودجه‌های کلانی که هم‌اکنون در اختیار ناشران دولتی قرار دارد، به عنوان هبه به ناشرانی که فعالیت‌های فرهنگی و ارزشمند را برنامه‌ریزی کار خود قرار داده‌اند.

کتاب ایرانی می‌تواند بازار کتابهای کودک و نوجوان را در جهان در اختیار گیرد و با تکیه بر فرهنگ پر بار انکار ناشدنی ایران زمین، خریداران جهانی داشته باشد. تغییر سیاستهای موجود و جهت دادن آنها، به شرحی که گذشت، به سوی اعتلای فرهنگی همراه با رفاه مادی و معنوی پدیدآورندگان آثار مکتوب کودک و نوجوان نه هزینه‌ای به دولت تحمیل می‌کند و نه عملی شاق و توان‌فرسا است. تنها به تصمیمی قاطع و در پی آن جابه‌جایی منابع نیاز دارد و اجرای سیاستهایی که بسیاری از آنها پیش از این نیز بارها و بارها به عنوان هدفهای ملی نام برده شده‌اند. جهانی شدن در اختیار ما است، بیایید دست در دست یکدیگر بگذاریم و درآمد حاصل از فروش آثار فکری ایرانی را درآمد ارزی نخست کشور سازیم.